

ш також трапляються у текстах казок, наприклад: “Дивітся: як з рукавечки буде кров капала, як-найскоріше прибувайте до мени!” (с. 321), “Страсся вовк, [і став] такий кінь слічний, ще ладніший, як перши був” (с. 341).

11. Широко знане в подільських говірках уживання дієприкметникового суфікса *-ан-* у віддієслівних прикметниках замість суфікса *-ен-*, наприклад: “Сей лист найдяний був в землі Британьські на горі Оливні перед образом святого архистратига Михайла” (с. 16), “Але тотя верняна дитина не довго жила” (с. 40).

12. У текстах казок ми фіксуємо форми минулого часу з залишками колишнього перфекта, наприклад: “І мовила до него Пресвятая Богородиця: «Спала-м, сину мій наймиліший, та збудилась, і снівся мені страшний та дивний сон ...»” (с. 16), “Ну, а то як-ісь ходив на вісіля, насміявсь-ся, як молодуха прийшла до хати?” (с. 88), “Али так присягнім еден другому, що ми собі рідні брата; хоць *би-сьмо* которий вийшов на старшого, *жебе-сьмо* еден за другого не забували” (с. 206), “А кози відказуют: «Не пили ми, не їли ми. *Бігли-сьмо* через лісочок – *вхватили-сьмо* клиновий листочок, *бігли-сьмо* через гребельку – *вхватили-сьмо* води крапельку»” (с. 295).

13. У текстах поряд із формами майбутнього часу недоконаного виду типу *буду ходити* (західноподільські говірки) вживаються й форми типу *буду ходив*, що знані і в наддністрянських говірках, наприклад: “*Буду плів* сітки, *буду лапав* дітьки” (с. 45), “Нарешті той молодий каже до свого тата: «*Я буду ся женив*»” (с. 71), “А той пан каже: «*Я для козаків і коний де-небудь найму станцію, а сам таки в тебе буду ночував!*»” (с. 73), “Спитаешся, доки я ся так *буду мучила?*” (с. 75).

14. Як відомо, у Д. відм. однини сучасна українська літературна мова від займенника 3-ої особи має органічні форми *йому*, *їй*. У південно-західних говорах, зокрема і подільському, поширені скорочені форми Д. відм. однини цього займенника: *му*, *ї*, про що свідчать і тексти досліджуваних казок. Наприклад: “Зазиває до себе єдного і каже *му* дістати з самого споду моря – землі” (с. 1), “Секретар чолом кивнув – І обі рупці протягнув, Аби *му* цар що дав За то, що єго создав” (с. 235), “Брат єго як ся довідав, заздрісно *му* стало” (с. 208), “Земля стоїт на морі, а щоб вона не впірнула, то Господь *ї* сотворив такую великую рибу, та *ї* сказав єї підпирати землю” (с. 8), “Дали *ї* десять різок, і пішла додому” (с. 177).

Отже, аналіз мови казок, записаних на Поділлі у ХІХ ст., дозволяє зробити висновок, що лише автентичні тексти можуть слугувати цінним і надійним джерелом для вивчення динаміки діалектного мовлення Поділля. Тексти казок фіксують значну кількість подільських морфологічних рис, збережених дотепер, що свідчить насамперед про давність та живучість цих говірок.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С.П. Бевзенко. – К.: Вища шк., 1980. – 246 с.
2. Бевзенко С.П. Исторична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору) / С.П. Бевзенко. – Ужгород: Закарпатське обласне товариство, 1960. – 416 с.
3. Казки та оповідання з Поділля в записах 1850-1860-х рр. [З передмою акад. А.М. Лободи / Упорядкував Микола Левченко]. – К., 1928. – Вип. 1/2. – 601 с.
4. Руданський С.В. Вакуліні оповідки // Степан Руданський. Твори [Впорядкував А. Кримський]. – Львів: Вид. В. Лукіча, 1896. – Т. 2. – С. 229-274.
5. Українські приказки, прислів'я, і таке інше. Уклав М.Номис [Упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка] – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

Summary. In the article the texts of Ukrainian fairy tales, which were recorded on the territory of Podill'a region in the middle of the XIXth century by A.Dyminskiy and S.Rudanskiy and were composed by M.Levchenko are analyzed. It is proved that only authentic texts may serve as valuable and reliable source for researching the dynamics of dialect language of Podillian people.

Key words: Podillian dialect, morphological features, fairy tales.

УДК: 811.161.2'373.7

Н.Д. Коваленко

ДО ПРОБЛЕМИ КОРЕЛЯЦІЇ ФРАЗЕМ ТА ЇХ КОМПОНЕНТІВ У ПРОСТОРИ

У статті проаналізовано просторове поширення фразем та їх компонентів на матеріалах зразків діалектних текстів із південно-західного наріччя, лексикографічних праць. Аналіз засвідчив наявність ареальних кореляцій, коли територія побутування фраземи та її компонентів збігається повністю або частково.

Ключові слова: лексема, фразема, діалектне мовлення, говірки.

На сучасному етапі розвитку фразеології важливими стали комплексні дослідження, у яких поєднано структурно-значеннєвий аналіз фразеологічних одиниць, ураховано функціональні особливості та їх семантичну організацію, контекстуальні можливості. Особливо актуальним, на нашу думку, є вирішення проблемних питань про просторове буття фразеологізму і власне його компонентів.

Фразеологізми діалектного мовлення стали об'єктом ґрунтовних досліджень останніх десятиліть. Із-поміж публікацій, які фіксують сучасний стан фразеологічної системи в кінці ХХ – першому десятилітті ХХІ ст., варто виокремити українські діалектні словники: 1) північного наріччя (Г.Л. Аркушин, З. Мацюк, Г. Добролюбова); 2) південно-східного (В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, В.А. Чабаненко); 3) південно-західного (Г.Л. Аркушин, Н.Д. Вархол та А.О. Івченко, Н. Д. Коваленко, Н.В. Кірілкова). Лексикографічні праці підтверджують надзвичайно багатий фонд стійких сполучень слів, активне варіювання фразем в ареальній проекції на усіх рівнях.

Предметом статті є просторове взаємовідношення між фраземами та їх компонентами. Стаття ґрунтується на системно зібраному матеріалі записів живого мовлення подільських, волинських, буковинських і наддністрянських говірок, опублікованих діалектних текстів, лексикографічних праць. Відсутність достатньо повної фактичної бази з усіх ареалів, спеціальних наукових досліджень фразеоглос ускладнюють ареальний опис фразем і їх компонентів, через що аналіз матиме лише попередній характер.

Лексему *бамбула* в західноподільських уживають, характеризуючи неосвічену, нерозумну людину: *дурна, тупа л'удина*, також поширеним є фразеологізм з даним словом: *от лайка таї кажут / ти бамбула дурна / так прозивалис'а* (Станіславівка Віньк.). У буковинських говірках – це 'незграба', з грубими рисами обличчя людина, наприклад: *той Мігай такий бамбула, як його тато* (СБГ, 23), хоч у сучасному мовленні фіксуємо: *буї ї нас ї с'лови Трохан / казали бамбула нехитрий / в'ін ходиїси на ве'чорниц'і з нами / ф'айнї буї на лице / а н'ічого не помниїсти* (сміт Кельменці Кельм.). Затемнену семантику лексеми *бамбула* мовці намагаються розкрити через допоміжний компонент *нехитрий*. У волинських говірках домінує обов'язковий елемент *дурний* у виразі компаративного типу: *дурний йак бамбула* (Великі Орлинці Крас.).

Г.Л. Аркушин у західнополіських говірках зафіксував таке значення лексеми: 'тютхтій, нездара'. Слово може вживатися однотипно, як до жіночої, так і до чоловічої статі, наприклад: *то так'і бамбула, шо сам ни гоженец'а* (Аркушин, І, 10). У говірках Чемеровецького р-ну – це сильна, кругла з вигляду людина, наприклад: *ну це от каже' круглен'ка йак бамбулка / бамбул'ка; ти каже' така к'репка йак бамбула / бамбул'а*; значення 'великий, товстий' має лексема у говірці с. Оринин Кам'янець-Подільського р-ну.

Семантика фразем зі значенням 'порозумнішати' у подільських говірках, як і в інших українських, базується на спостереженнях навколишнього світу, явищ природи. Так, асоціативно розум уявляється як щось світле, ясне, день, сонце: *сонце ї голо'в'і з'їїшло* (Косиківці Нов.). Однакову мотиваційну базу мають фраземи *розвид'н'ілос'а ї голо'в'і* (Китайгород Кам.), *розвид'н'ілос' ї мозгах* (Іванківці Гор.). У говірках Новоушицького р-ну побутує *прояс'нилос'а ї бамбул'і*, де компонент *бамбула* набув значення 'голова'. Лексема *прибамбурений* демонструє функціональне усічення ФО у мовленні східнословобанських і степових говірок, а додавання ще одного компонента підсилює експресію – *Альоша прибамбурений* 'дивна людина, недоумкуватий' (УУ, 38).

Уживаною в говірках південно-західного наріччя є лексема *слуп*, що походить з польської, а в словнику української мови фіксується з ремаркою *застаріле* (СУМ, 8, 381). У говірках Західного Поділля (Станіславівка Віньк., Вікторівка Чем. та Косиківці Нов.) *слуп* – це *стоїп / слупи кладут на ворот'ах; наво каже' пок'лали те'ле'фон'і слупи; слуп до'пуст'ім ї мене' за'копанї ї ворот'ах чи просто до'него б'їес'а дош'ки чи пати'ки*.

У деяких говірках Одещини (Москаленко, 67), у гуцульських говірках теж *слуп* – це стовп (Лесюк, 119), (Негрич, 159). На фразеологічному рівні все ж виявлено вживання двох лексем: гуцульські – [*пустий*] *йек слуп* [2, 112, 169], *їти та йек на стоїп* [2, 43], *стоїети стоїпом* [2, 23, 32]; подільські – *стоїати йак стоїб не'оп'тесанї, їкопанї йак стоїб, стоїати йак стоїп* (Врубівці Кам.), *стоїати стовбом* (Віньківці Віньк.), *стоїати йак слуп* (Китайгород Кам.), *йак Мал'їїїс'киї слуп* 'непорушно стояти' (Мала Кужелівка Дун.), *стоїбичи'ти йак слуп* 'стояти довго на одному місці' (Вільне Кам.).

У буковинських говірках аналізована лексема вживається з двома значеннями: *слуп* – 1. стовп, наприклад: *Хто цей слуп від радії вікришив*; 2. перен. дурень: *Та ви шо смітеси, би я за цього слупа ішла?* (СБГ, 502).

У сучасних волинських говірках уживається *стовп* як у зв'язних текстах, так і в складі фразеологізмів: *то дозвол'аї со'б'і ї хату їк'ладати стоїпни так'і / йак казали хата на стоїпах пост'айле'на* (Хотьківці Крас.), хоч у діалектному словнику говірок Рівненщини зафіксовано *слуп* – стовп у стіні будівлі [1, 116].

У середньополіських говірях та наддніпрянських говірях південно-східного наріччя, у лемківських компонентом фразем є лише *стовп*: *дурний як стовп* (Івченко, 8); *кожному стовпу кланяться* ‘часто робити зупинки (про транспорт)’ (Чабаненко, 68); *лінійвий як стовп* ‘дуже лінійвий’ [З, 80], *як телефонний стовп* ‘дуже високий’ [З, 83].

Носії сучасних наддніпрянських говірок уживають *слуп* у мовленні, ця ж лексема є компонентом ФО: *та йак с’ї тод’ї йс’а то та ве^дс’іл’на процес’ї йа йривала й ту стодолю / то аж с’їни трис’їли / а пил’ука йже йак си погул’али дв’ї три години пил’ука стоїала слупом догори* (Жизномир Буч.).

У сучасних текстах живого мовлення носіїв боржавських говірок Закарпаття зафіксовано вживання лексеми *стовп* (і як компонента ФО): *стоїны тилиграфн’ї* (УЗГ, 111), *увун ме^не реїноваї до каждого стоїпа / не^н мож із ним было н’їгде ходити* (там само, 107).

«Словник української мови» в одинадцяти томах фіксує омоніми: ПУД¹ *заст.* пуд. У Росії, Білорусії та на Україні до запровадження метричної системи мір – міра ваги, що дорівнює 40 фунтам (близько 16,4 кг) // Велика кількість чого-небудь; щось дуже важке; ПУД² *діал.* Страх. Давати (дати) пуду; Наганяти (нагнати) пуду – лякати, страшити кого-небудь; Набратися (зазнати) пуду – перелякатися (СУМ, 8, 384).

При автокоментарі носії західноподільських говірок так пояснюють значення лексеми *пуд*: *це такий буї пуд / й мене^н йе п’їупудник // пуд це такий жил’ізний йак таво гира шо спорц’мени п’їдн’їмаїут догори то й н’ому було ш’їснац’їт’ к’їло / а й п’їупудников’ї в’їс’їм // колис’ ї важили йс’о / було коромисло таке і йч’їпл’али пудники і п’їупудники / зе^рно важут чи бурак* (Станіславівка Віньк.). Відповідно побутують і фраземи: *под. н’їби пуд з^с пле^нчей звалїйс’а* (Гринчук Кам.); *бук. зїїсти пуд сол’ї* (Романківці Сок.), значення яких умотивоване компонентом (за кодифікацією словника).

У більшості говірок південно-західного наріччя лексема *пуд* зі значенням ‘страх’ побутує лише у фраземах: *західнопод. дати пуду* кому ‘налякати’ (Нігин, Вербка Кам.), *пуд нагнати* на кого ‘налякати’ (Пилипи Хребтїївські Нов.), *пуд побачи^ти* ‘злякатися’ (Зеленче Дун.); *гуц. дістати пуду* ‘перелякатися’ (Негрїч, 147); *дати пуду* ‘перелякатися’ (ГГ, 159); *бук. дати пуду* ‘налякати’: *Такого дав мені пуду, шо ніколи не забуду* (СВГ, 446). Носії волинських говірок, щоб пристосувати до своєї мовленнєвої традиції слово *пуд*, ужив у розмові фразему *на пуд^нки йз’ати* (Грибенинка Стар.), можливо, мовці переймуть таку вимову і вираз закріпиться у мові.

На особливу увагу заслуговують вияви досліджуваної лексеми в українських закарпатських говірях. На позначення ‘налякатися’, ‘злякатися’ мовці вживають такі варіанти: *р’їшила йїїї настраш’їти^ї* (УЗГ, 24); *порос’а йак нап’їдило, йак почало б’їхти* (там само, 29); *йа ї так с’а дуже напуди’ла шом лехко ї пос’їв’їла* (там само, 31), *чиридар’ пригнав коровы і бої дуже напуженый* (там само, 81), *таї надумала їти пужати л’їди* (там само, 81). У текстах говірок Закарпаття фразема *набралас’а страху* (УЗГ, 24) вживається для вияву експресії вищого рівня вияву. Крім того, виявляємо розвиток омонімічних відношень: *пуд* – *горище* (*Пушок лис вил’їз на пуд* (УЗГ, 79); *ї в’їт:оды йже нич ни грїм’їло на пуд’ї* (там само, 128)); *пуд* – *прийменник пуд* (*пуд йалиц’ами* (там само, 367)).

П.С. Лисенко в поліських говірях зафіксував *пуд* – орнітол. сорокопуд, наприклад: *Паймали пуда* (Лисенко, 177).

У «Словарі української мови» Б. Грінченко подав переносне значення слова *ключка* ‘хитрость, зач’їпка; придирка’ з посиланням на місце побутування – Каменецкий уезд (Західне Поділля) (Грінченко, II, 255). ФО *ключки собі шукати* ‘придиратись’ знаходимо ще у словнику Є. Желехівського 1886 року видання (Желехівський, 361). Стійке сполучення слів *шукати кл’учки* ‘чіплятися, прискіпуватися до дрібниць’ уживають і в сучасному західноподільському діалектному мовленні (Михайлівка Борщ.). Трапляється й функціональне усічення ФО у мовленні, коли відбувається згортання фраземи до одного слова, що може виявитися лише у зв’язному усному тексті: *кажу / йа пригоричу йему дала с’їчки / там тако й той жо^нлубец мален’киї // ну то шо / кажи / йа не^н бачила шо с’їтка / а шо с’їчка // і йс’о // тако / се таку кл’учку / кл’учку / кл’учку // ої / то с’аке / то таке // так с’а би сварити* (Залуччя Чем.)

Інформатори з Поділля так пояснюють значення лексеми *ключка*: *д’їставати груше^нчки / йаблучка кл’учкой^о* (Станіславівка Віньк.); *кл’учка л’уба чи зи^лїзна та шо с’їно ш’микати / чи кл’учки де^рре^нїл’ана / че^ррешн’ї рвати чи йаблучка* (Косиківці Нов.); *кл’учка так і йе кл’учка / на во / каже^н / заййажи й кл’учку / шоби д’обре розйїа^зати* (Маків Дун.).

На Гуцульщині *кльо’чкою* називають жердину з гачком для витягнення води з колодязя, та кож *кльо’чка* – це петля або в переносному значенні – зач’їпка, наприклад: *їна же шукат кл’учки, аби мене зачепла на сварку* (ГГ, 97), невелика гакоподібна палиця для нагинання гілок плодкових дерев (Негрїч, 94). У бойківських говірях *ключька* – це гачок, на який натягують ‘полуйки’, по-іншому – *ключка*; кілок, на якому вішають будь-що; *бант’ завязати на кл’учку; гл’ад’їти кл’учки* – шукати зач’їпки (Онишкевич, 359). На Полтавщині *ключка, -ки* – це прилад для сми-

кання соломи чи сіна з скирти, наприклад: *бери ключку та йди смикати солому* (Ващенко, 45). У буковинських говірках лексема *ключка* вживається в багатьох значеннях, а саме: зачіпка на вікні; крючок для в'язання; дрючок, що має форму одиниці, яким прикріплюють рубель під час перевезення снопів; вузол з петлею, який швидко розв'язується; петля, пришита до верхнього одягу, за яку його вішають (СБГ, 211). Отже, у фраземі *довести до ключки* кого 'завдати шкоди комусь' (Маків Дун.) іменниковий компонент ужито зі значенням 'петля', хоч у подільських говірках таке значення в автокоментарях інформанти не подають, а в більшості говірок Чернорівського р-ну не можуть пояснити значення слова *ключка*.

Системне дослідження діалектної лексики та фраземіки дає простежити аналогічні явища в різних говірках. Аналіз фразем та їх компонентів у просторі (на підставі діалектних текстів і словників) може виявити як нефіксовані раніше стійкі сполучення слів, так і відсутність сподіваних їх компонентів, стійкість різних діалектних явищ. Попередній аналіз підтверджує думку про наявність ареальних кореляцій, коли територія побутування фраземи та її компонентів збігається повністю або частково.

Умовні скорочення

Вінк. – Вінковоцький р-н, Кам. – Кам'янець-Подільський р-н, Дун. – Дунаєвецький р-н, Чем. – Чернорівського р-н, Гор. – Городоцький р-н, Нов. – Новоушицький р-н, Крас. – Красилівський р-н, Стар. – Старокостянтинівський р-н Хмельницької обл.; Борщ. – Борщівський р-н, Буч. – Бучацький р-н Тернопільської обл.; Кельм. – Кельменецький р-н, Сок. – Сокирянський р-н Чернівецької обл.

Список скорочень джерел

Аркушин – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Аркушин Г.Л. – Луцьк : ред.-вид. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – Т. 1. – 354с.

Ващенко – Ващенко В.С. Словник полтавських говорів / В.С. Ващенко. – Харків : Вид. Харк. держ. ун-ту ім. О.М. Горького, 1960. – 108 с.

ГГ – Гуцульські говірки : короткий словник [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.

Грінченко – Словарь української мови / За ред. Б.Д.Грінченка. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.

Желехівський – Желехівський Є. Малоруско-німецький словар / Євгеній Желеховский. – Львів, 1886. – Т. 1. – 608 с.

Івченко – Івченко А.О. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія / А.О. Івченко // Харківське історико-філологічне товариство. Наукова бібліотека. – Харків : Око, 1996. – 158с. – (Наукові розвідки; Т.1).

Лесюк – Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району) / Лесюк Микола. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – 328 с.

Лисенко – Лисенко П.С. Словник поліських говорів / П.С. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1974. – 260 с.

Москаленко – Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А.А. Москаленко. – Одеса, 1958. – 78 с.

МСБГ – Матеріали до словника буковинських говірок : Навчальний посібник / В.А. Прокопенко та ін. – Чернівці, 1971–1979. – Вип. 1–6.

Негрич – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березовий / Негрич Микола. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Серія "Діалектологічна скриня"), 2008 – 224 с.

Онишкевич – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок / М.Й. Онишкевич. – К. : Наукова думка, 1984. – Ч. 1 (А-Н). – 446 с.

СБГ – Словник буковинських говірок / за заг. ред Н.В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К.: , 1970 -1980. – Т. I – XI.

УЗГ – Українські закарпатські говірки: Тексти / Упор. та передм. О.Ф. Мигoliniць, О.Д. Пискач. – Ужгород : «Ліра», 2004. – 400.

УУ – Ужченко В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу / Віктор Ужченко, Дмитро Ужченко. – Вид. 6-е, доповн. й переробл. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 552 с.

Чабаненко – Чабаненко В.А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряни / Чабаненко В.А. – Запоріжжя : [б.в.], 2001. – 201 с.

Список використаних джерел

1. Євтушок О.М. Вивчення лексики говірок Рівненщини / О.М. Євтушок. – Рівне, 1997. – 164с.
2. Олійник М.Я. Фразеологія гуцульських говірок : Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська мова» / Олійник Мирослава Ярославівна. – Львів, 2002.

3. Ступінська Г.Ф. Фразеологія лемківського говору української мови : Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська мова» / Ступінська Галина Федорівна. – Івано-Франківськ, 2002. – 188с.

Summary. In the article the regional spreading of phraseological units and their components on the material of dialect texts from South-western dialect, lexicographic proceedings are analyzed. The analysis has proved the presence of areal correlations, when the territory of phraseological units' existence and their components coincide completely or partly.

Key words: lexical unit, phraseological unit, dialect language, dialects.

УДК 81'367

Р.В. Козак

ЕКСПЛІКАЦІЯ Й ІМПЛІКАЦІЯ – УНІВЕРСАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЙНА ОЗНАКА ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ

У статті описано сутність явищ експлікації й імплікації у конструкціях експресивного синтаксису. Проаналізовано парадигму експлікованих й імплікованих модифікацій експресивних синтаксичних конструкцій.

Ключові слова: мовна експлікація, мовна імплікація, експресивний синтаксис, модифікація синтаксичних експресивних конструкцій, синтаксична функція.

Експресивність мови – це особлива форма мовлення, що забезпечує ефективніше досягнення мети спілкування, ефективнішу реалізацію синтаксичної функції мови, – відтак безпосередньо пов'язана з дискурсом. Сучасна українська та російська лінгвістика зосереджує увагу дослідників на дискурсивній реалізації структури знань (концептів і стереотипів) та їх ролі в регулюванні мовленнєвої поведінки людини щодо загальнолюдських і лінгвокультурологічних цінностей та норм. Інтегральною рисою когнітивно-комунікативної парадигми є і те, що вона постулює розгляд одиниць мови у контексті мисленнєво-мовленнєвої діяльності, що, зокрема, зачіпає і синтаксичний рівень мовної системи та експресивні синтаксичні конструкції (ЕСК).

Актуальність статті полягає у тому, що обрана проблематика відповідає загальному зверненню сучасної синтаксичної науки до різнобічного вивчення експресивного синтаксису та окремих експресивних синтаксичних явищ експлікованого та імплікованого характеру. Такі дослідження проводяться в основному на матеріалі англійської та інших іноземних мов, але не проводилися на матеріалі української та російської мов [1; 2; 3; 5; 9 тощо], на чому ми й акцентуємо.

Мета статті – укласти таку класифікацію ЕСК на матеріалі української та російської мов, яка б уможливила встановлення кореляції між розмаїтими експресивними процесами і формами їх відображення у мовленні, тобто, таку, яка б була прогностувальним потенціалом. Очевидним є те, що тип передаваної інформації накладає відбиток на структурно-семантичні характеристики висловлювання, а тому завдання дослідження полягає у комплексному вивченні ЕСК з позицій аналізу їхньої форми, змісту та функціонування як модифікацій експлікованого та імплікованого планів.

Експресивна функція компонентів мовленнєвої структури визначається вираженням типових відношень між елементами ситуацій. Ці відношення є динамічними, тобто, не лише номінують компоненти ситуації, але й у процесі формування моделі ситуації у мовленнєвій свідомості номінувальні фрагменти набувають динамічної характеристики. Цей процес йменується предикацією. У процесі предикації реалізується функціональна нерівність семантичних ролей – ініціальний “стан системи” змінюється, або змінюється “погляд” на систему, тобто, первісна модель фрагмента світу експлікується, фокусується у якомусь своєму проміжку, в результаті чого з'являється нова характеристика системи, зумовлена втручанням людського розуму. Формуючи експресивну синтаксичну пропозицію, мовець реалізує одну із типових когнітивних моделей поведінки: чи то намагається надати статичній номінативній системі нової ознаки, чи то «повертає» систему так, що її ознака, досі неактуальна, «фокусується», стає актуальною – таким чином реалізується пасивна модель обробки інформації, або реалізується активна модель: сама створює актуальну ознаку чи нову номінативну (експресивну) систему (порівняймо, наприклад, нечленовані речення експресивного типу). Ця заново створена система завжди ґрунтується на сучасній моделі світу, яка виступає пресупозицією. Такого типу фокусування, виявлення характеристики